

İran Basını ve Bilimsel Literatüründe Dağlık Karabağ Sorunu

Sübhan Elekber oğlu Talıblı*

Özet

Günümüzde İran basınında ve bilimsel literatürde Dağlık Karabağ ve Türklerin soykırımıyla ilgili olaylar hakkında çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırma ve yazılarla gerçek bulguların yanı sıra, öznel fikirler de yer almaktadır. Ermenilerin Dağlık Karabağ sorunuyla İran İslam Cumhuriyeti yönetiminden destek almak amacıyla İranlılarla aynı kökten, yani ari soyundan geldiklerini her adımda vurguluyor, yer isimlerini kendilerinin isimleri ile bağlıyorlar. İran'da, özellikle Güney Azerbaycan'da bir takım eski yerleşim birimlerini ve oradaki tarihi anıtları, kuleleri, köprüleri, dağları, ibadethaneleri vb. Ermenileştirmeye kalkışan "araştırmacılar" şimdi de Farslarla bir kökten-ariya kökünden olduklarını, aynı ulusal kökene ait olduklarını iddia ediyorlar.

İran'da Dağlık Karabağ sorunuyla alakalı balkta düşüncenin oluşmasında olumsuz paya sahip İranlı ve Ermeni tarihçilerinden farklı olarak bir kısım yazarlar olaylara daha objektif, daha adil yaklaşarak inceleme yapmaktadırlar.

Çalışmada İran'daki bazı çevrelerinin Ermenici pozisyon tutmalarına rağmen, İran'da, özellikle de Güney Azerbaycan'da bazı yaygın

organları Ermenilerin yaptıklarını bilimsel şekilde araştırmaktadır.

Giriş

İran basınında ve bilimsel literatüründe Dağlık Karabağ'da ortaya çıkan olaylar hakkında çeşitli içerikli yazılar çıkmaktadır.

Ermeniler Dağlık Karabağ sorunuyla, İran İslam Yönetimi'nden manevi destek almak amacıyla Farslarla aynı kökten yani ari ırktan olduklarını sürekli olarak propaganda ediyor ve İran coğrafyasındaki yer adlarıyla kendi toponimleri arasında ilişkiler kuruyorlardı. İran'da, özellikle Güney Azerbaycan topraklarında eski yerleşim yerlerini ve oradaki tarihî anıtları, kaleleri, köprüleri, dağları, ibadet mekânlarını vs. Ermenileştirmeye kalkışan "araştırmacılar" şimdi de Farslarla aynı soydan yani ari ırktan olduklarını, aynı millî kökene mensup oldukları yalanını pompalıyorlar. Aslı astarı olmayan bu yalanların temeli Rıza Han'ın şah ilan edildiği tarihten itibaren (1925) ortaya atılsa da, yaşadığımız dönemde İran'daki siyasi çevrelerden ve Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili olan İran Ermenistan ilişkilerindeki mevcut durumdan yararlanan Ermeni tarihçileri ve onlara dışarıdan destek verenler, Ermenilerin "Eski dönemlerde Farslarla soydaş, uzak olarak da amcazade" olduklarını kanıtlamak için yeni uydurma "kaynaklara" dayanarak kitaplar yazıp yayınlıyorlar. Bu şekilde yayımlanan kitaplardan biri de Tahran'daki "Diba" yayınları tarafından 2000 tirajla basılan 242 sayfalık "İranlılarla Ermenilerin Medeni Alakesi" adlı eserdir¹.

"Keyhan Hevayi" isimli gazetede yayımlanan "Ermenistan'a Güvenilmez" başlıklı makalede şunlara işaret ediliyor: "Ermenistan Cumhuriyeti'nin lideri, İran İslam Cumhuriyeti büyükelçiliğinin yetkili bir şahsı ile görüştüğünde İran İslam Cumhuriyeti'nin bölgedeki rolünün önemini hatırlatarak Dağlık Karabağ

(*) Dr. AMEA Şarkiyat Enstitüsü İlmî Araştırmacısı

(**) Aktaran: Eldar Avşın Altaylı

(1) *Andranik Hıyan*, Revabete ferhenge İraniyan ve Ermeniyan, Bon-yade enteşarate Yiğya Babumiyan, Tehran: Dastan, 1383, s.423.

sorununun çözülmesi için İran'ın arabuluculuk rolünü devam ettirmesini istedi²".

İran, uluslararası ilişkilerde Azerbaycan'a karşı saldırıya geçmiştir. Ermenistan ise saldırıya yeltenmek bir tarafa İran-Ermenistan ilişkilerindeki yakınlık sürekli olarak dikkatleri kendi üzerinde toplamıştır.

İran'da Dağlık Karabağ sorununun temeliyle ilgili olarak toplumsal bir algının meydana gelmesinde olumsuz rol oynayan Fars ve Ermeni tarihçilerinden farklı olarak birçok yazar olaylara objektif, adil yaklaşım yöntemini benimsemişlerdir. Taşnak Partisi mensubu Ermenilerin 1918 yılında Güney Azerbaycan'da Urmiye, Hoy, Salmas, Maku, Şerefhane başta olmak kaydıyla diğer şehir ve köylerde Türklere karşı yaptıkları toplu soykırımlar konusunda çok az şey yazılmıştır. Tebrizli tarihçi Dr. Samet Serdariniya'nın 2005 yılı sonlarında basılan "Arazın Her İki Sahilinde Müselmanların Soykırımı"³ isimli kitabı bu boşluğu doldurabilecek seviyede değerli bir eserdir. Samet Serdariniya'nın Farsça yazdığı kitapta Ermenilerin Aras'ın her iki yakasında, özellikle Güney Azerbaycan'da yaptıkları toplu soykırımlardan, yağma ve kanun tanımaz uygulamalarından bahsedilmektedir. Bu kitap, Bakü'de 1918 yılında Ruslarla birlik olarak yaptıkları bilinen soykırımla, Ermenilerin kendilerine yapıldığını iddia ettikleri uydurma "soykırım"⁴a, Güneyli kardeşlerimizin verdikleri tutarlı ve bilimsel bir cevaptır.

Yazar kitabının başlangıcında, psikolojik hastalığa yakalanmış olan Ermenilerin, Türklere karşı soykırıma başladığı günden bugüne kadar zehirlenen ideallerinde "Büyük Ermenistan" hayalinin oluşmasının işgalci Rus Çarı I. Petro zamanında başladığına işaret ediyor. Çar Petro, Ori adlı bir Ermeni'nin başkanlığında ilk defa Petersburg'a gelen Ermeni elçilerini kabul ettiğinde, İran'a ve Türkiye'ye karşı savaşa başlarsa Ermenilerin ihanetle dolu "tarihî görevleri"⁵nin neler olduğunu onlara teker teker anlatmıştır. "Avrupa'ya Kapı" açmak düşüncesinde olan Rus

çarı önce Kafkasları, İran ve Türkiye'yi ele geçirmeyi ve Basra Körfezi'ne ulaşarak sıcak denizlere inmeyi kendi planının birinci basamağına yerleştirmişti. Çar'ın bu planında Ermenilerin yapacağı satılmışlık ve ekmeğini yediği yerli halklara edeceği ihanet Rusya için çok önemli olmuştu. Yazar, "I. Petro'nun ölümünden sonra başa geçen Rus çarlarının Orta Doğu'yu ele geçirme, sıcak denizlere inme konusunda seleflerinin işgalci düşüncelerinden uzaklaşmamış ve Ermeniler de bu konuda hep Rusların maşası, piyonu olmuşlardır". Yazar, Rusların yayılmacı siyasetinde Kafkasya, İran ve Türkiye'ye karşı Ermenilerin "katalizör" rolü oynamasını, ihanet ve nankörlüklerini onların "Büyük Ermenistan" hülyasına kapılmaları ile izah etmektedir⁴.

İran'da birçok önemli köşe başlarını tutan, ordu ve meclise kadar sirayet eden Ermeniler vasıtasıyla ve İran üzerinde az çok nüfuz sahibi olan birçok Batılı ve Doğu Avrupalı devletlerin girişimiyle göçmen Ermenilerin İran'daki önemli teşkilatları, millî kültürel, ekonomik ve sosyal kurumları, okul, tiyatro ve gazeteleri de İran'ın Karabağ meselesine karşı tutumunu etkilemek için çaba içerisine girmiştir. Son zamanlarda bu yönde maksatlı faaliyetlerini daha da güçlendirmişlerdir. Örneğin Taşnaksutyun Partisi Tebriz'de her yıl kongreler düzenliyor ve bu kongrelere Avrupa ve Kafkasya'da bulunan milliyetçi Ermeniler sürekli olarak özel davetle katılıyor.

İran'ın birçok askerî ve kamu kurumlarını ele geçiren, şahlık döneminde Rıza Pehlevi'ye müracaat ederek özellikle Güney Azerbaycan'da ekonomik alanda ticari imtiyazlar elde etmeye çalışan Ermeni milliyetçileri, İran'daki bazı yabancı, özellikle Sovyet döneminde ve Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra da Rusya Federasyonu'nun diplomatik temsilciliklerinde kendi gayeleri doğrultusunda faaliyetler yürütüyorlar. Tebriz'de yaşayan Taşnak Partisi mensuplarının bir kısmı Avru-

(2) ص 1380 ندرتس 10 ، ی او ه ن ا هی ک "م ان زور

(3) S. Serdariniya, Arazın Her İki Sahilinde Müselmanların Soykırımı, Tebriz, Exter neşriyatı, 1383, s.211.

(4) S.Serdariniya, age.

pa'da yaptıkları gibi Taşnak Partisi'nden ayrılarak Ermeni "Arur" teşkilatını kurmuşlardır. Muhacir Ermenilerden oluşan bu teşkilat, bir zamanlar Güney Azerbaycan'da bulunan bütün Sovyet kurumlarını ele geçirmiş; Tebriz, Urmiye, Marağa, Hoy ve diğer bazı yerlerde ise ticaret, ulaştırma ve ekonomi müesseseler oluşturmuşlardır. Ermenilerin yürüttüğü bütün bu faaliyetler İran'ın her yönden Ermenistan'a destek vermesine odaklanmıştır⁵.

Fakat sorunlar yalnız bununla sona ermiyor. İran'da yaşayan Ermenilerin çalışmaları her geçen gün daha saldırgan bir karaktere bürünmektedir. Ne yazık ki İran'daki bazı basın organları ("Tebriz", "Perveriş" vb.) Ermenilerin bu saldırgan faaliyetlerine aracı oluyor. Bütün bunlar Ermeni milliyetçilerinin İran basınına kendileri için bir vasıtaya çevirdiklerini gösteriyor⁶.

Ermenilerin tarih boyunca Türklere ve Müslümanlara karşı yaptıkları ihanet, Çarlık döneminden bugünkü Rusya Federasyonu yönetimine dek hep desteklenmiş ve gerektiği gibi değerlendirilmiştir. Ermeniler bunun sonucunda bugün Batı Azerbaycan topraklarında kendilerine uyduruk bir cumhuriyet kurmuşlar, şimdi de dünyaya meydan okumaktalar. "İrevan Müselman Sakinli Şehir Olmuşdur" adlı kitapta tarihî belgeler ışığında İran'ın Ermeni yanlısı tarihçilerine tutarlı cevaplar verilmiştir.

Ermenilerin arzusu ile Ruslar, Erivan ve etrafındaki 4 hanlığı, 41 beyliği ve sultanlığı ortadan kaldırarak, buralarda yaşayan yerli ahaliyi güç kullanarak topraklarını terke mecbur ettiler. Ezeli yurtlarını terk eden ahalinin arazileri ve evleri dışarıdan gelen Ermeniler arasında bölüştürüldü⁷. Erivan'da yaşayan 143 000 kişiden 117 849'u Müslüman Türküydü. Dışarıdan gelen Ermenilerle şehirde yaşayan Ermenilerin toplamı 25151 kişi idi. Kahire'de çıkan "Hikmet" gazetesi, "Tercüman" gazetesinde verilen bilgiye dayanarak XX. yüzyılın başlarında (1904) Kafkasya'da 3,208875 Müslümanın yaşadığını yazmıştı ki, bunların da 352 351'nin Erivan vilayetinde olduğunu belirtmişti⁸. Rus olan bir memurun verdiği istatistik verilere geldiğimizde ve onu doğru kabul etsek bile 1830 yıllarında Erivan'da yaşayanların % 80'den fazlasını Müslüman Türkler oluşturuyordu. Ancak sonraki yıllarda Müslümanlara karşı uygulanan Rus ve Ermeni şiddeti Müslümanların nüfusunun yıllar geçtikçe azalmasına sebep olmuş ve onları Azerbaycan'ın başka bölgelerine göçmeye mecbur etmiştir. Tarih boyunca bölgede yerleşik olan Karapapak'ların tamamı Güney Azerbaycan'ın Urmiye bölgesine göçmek mecburiyetinde kalmışlardır. 1828 ve 1832 yıllar arasında Erivan'da yaşayan Türklerin sayısı 100 000 azalmış, dışarıdan gelen Ermenilerin sayısı 82 377 kişi artmıştır⁹. 6 büyük mescidi, 50 eğitimli ve bilgili Müslüman din adamı, 1807 yılı Müslüman Türk ailesinin yaşadığı Müslüman Erivan şehri XIX. yüzyılın sonunda Hristiyan bir Ermeni şehrine dönmüştür. Hâlbuki bu şehrin ekonomik, kültürel ve bilimsel gelişmesinde Azerbaycan Türklerinin büyük zahmeti ve vatan toprağına duydukları bağlılıktan kaynaklanan hizmetleri olmuştur. Mezarları hâlen Erivan topraklarında bulunan son derece bilgili olan din adamları Ayetullah Seyitali Erivani, Ayetul-

(5) Mirze Bala Memmedzade, Ermeniler ve İran, Azerneşr, Bakı, 1993, s.8-9.

(6) M. Balazade, age, s. 8-9.

(7) نارت، دوت نیشن ناملسم تی الو کی ناوری، ندمن اینرادرس، 1379، افروز تاراشتن

(8) age, s. 118.

(9) age, s. 91.

lah Seyit Hüccet Erivani, Erivan mescidinin İmam cuması Hacı Seyit Seferali ve babası Seyit Abdülmecit ve daha niceleri İslam ah-lakının esaslarını Erivan'daki Müslümanlara aşılama görevlerini dinî bir bağlılıkla yerine getirmişleridir. Bunların birçoğunun Erivan doğumlu olduğu bilinmektedir.

Böylelikle Türklerin ata topraklarını zapt ederek burada “*Büyük Ermenistan’ı*” kurmak isteyen Taşnak Ermenilerinin Türk-lere karşı yürüttükleri soykırımlar Erivan, Gökçe ve Zengezur’dan başlasa da Azerbay-can’ın ne Kuzeyinde, ne de Güneyinde kanlı soykırımlar eksik olmamıştır. Bu kanlı olay-ların geçmişte kalan izleri, günümüzden kısa bir süre önce Dağlık Karabağ’da Ermenilerin Müslümanlara karşı soygun ve katliam şek-lindeki saldırıları Karabağ’ı işgalleri ile yenilenmiştir. 1918 yılında Müslüman Türklere karşı Ermenilerin Batı Azerbaycan’da Erivan da dâhil 211 yerleşim yerinde yaptığı soy-kırımlarda 300 bin soydaşımız katledilmiş, Güney Azerbaycan’da ise yalnızca Urmiye ve Salmas’da şehit edilenlerin sayısı 130-150 bin kişi arasında gösterilmektedir. Asıl rakam ise gösterilenlerden kat kat fazladır. Şah Rıza Pehlevi ve sonra da oğlu, Güney Azerbay-can’daki Müslüman Türklerin soykırımı ko-nusunda yazı yazmayı ve araştırma yapmayı yasakladığından 1918 yılındaki Müslüman katliamında öldürülenlerin sayısı şimdiye ka-dar net olarak verilememiştir. Tebriz’de çıkan “Dilmanc” dergisi 1918 yılındaki soykırımda ölenlerin sayısını 100 000, Ahmet Kesrevi “*Azerbaycan’ın 18 İllik Tarihi*” adlı eserinde 130 000¹⁰, Camal Ayrımlu ise Urmiye’de çıkan “*Navide Azerbaycan*” gazetesindeki makalesinde 150 bin kişi¹¹ olarak göstermiş-tir. Olayların üzerinden 86 yıldan fazla bir zaman geçtiğinden pek çok kurbanın hesap dışında kaldığı kesindir. Ermenilerin asla meydana gelmeyen bir tehcir olayını soykırım olarak niteleyip dünya çapında büyük yay-gara kopardığı bir devirde, Hocalı faciasının dünya kamuoyuna yeterince duyurulmadığı bir zamanda, 100 yıla yakın bir zaman önce

Ermenilerin Türklere karşı periyodik olarak yürüttükleri soykırımlar hakkında, doğruları araştırıp ortaya çıkarmak Güney ve Kuzey Azerbaycanlı aydınların ve Azerbaycan top-lumunun namus borcu olmaktadır. Soykırım kurbanlarının ruhları karşısında bizim de üzerimize düşen vatandaşlık görevidir.

Ermenilerin İran’da kendilerine hamî bulması Safeviler ve Kaçar hâkimiyeti dö-nemlerinden başlasa da onların Türklere kar-şı yürüttükleri fitne kampanyası aslında Peh-levi hanedanlığı devrinde (1925-1979) büyük imkânlar elde ederek doruğa çıkmıştır. Zaten Türkün gaddar bir düşmanı olan Rıza Şah Pehlevi ve oğlu Mehmet Rıza, İran’da yaşı-yan Ermenilerin simasında Azerbaycan Türk-lerinin kökünü kurutacak uysal, bir dediğini iki etmeyecek bir “*dayanışmacı ortak*” bulabil-miştii. Sarayda şarap hazırlamaktan tutun da, terzi, berber, aşçı, tercüman ve öğretmenliğe dek bütün mesleklerde kendilerine yer bula-bilen Ermeniler, önemli devlet vazifelerine kadar yükselebilmişlerdi. Bulunduğu meslek grubu veya yaptığı göreve bakılmaksızın Er-menilerin tamamı asıl çalışmalarını Türklere karşı açık veya gizli mücadeleye adanmıştır.

Mehmet Rıza Şah’ın çocukluk ve genç-lik dostu olan ve onun zamanında yüksek askerî rütbe ve görevler elde eden Hüseyin Ferdust’un Tahran’da basılan iki ciltlik hatıra-larında “*Pehlevi Sülalesinin Zuburu ve Çökü-şü*” Ermenilerin İran’da yürüttüğü fitne fesat dolu faaliyetleri konusunda sayısız olaylardan bahsedilmektedir. Ferdust’un yazılarından da anlaşıldığı üzere, İran İstihbarat Teşkilatı (SA-VAK) ile Taşnaksutyun Partisi’nin İran’daki şubesi, “*Ermeni Gizli-Ordusu*”, “*Ermeni Öğ-renci ve Gençlik Birliği*”, “*Ermeni Toplumu*”, “*İran Ermenileri Papazlar Konseyi*” vs. gibi an-ti-Türk ve terör yanlısı teşkilatlar arasında sıkı ilişki ve işbirliği olmuştur.

22 Nisan 2001’de “*Sözde Ermeni Soy-kırımı’nın*” yıldönümüne bir gün kala İran

(10) s. 763 تاراشینا هریر، نایج ایبردا 18 خیرات، دمجا، یورسک 763 (10) s. 763 تاراشینا هریر، نایج ایبردا 18 خیرات، دمجا، یورسک 763

(11) 139 هرامش، یتیزق، نایج ایبردا دیون، قولولویج اومروا، اولمیری لاماچ (11) 139 هرامش، یتیزق، نایج ایبردا دیون، قولولویج اومروا، اولمیری لاماچ

İslam Cumhuriyeti İslam Şurası meclisinde Ermeni milletvekili Jerjin Abramyan “*Sözde Ermeni Soykırımı*” konusunu tekrar gündeme getirmeye çalışmıştır. Jerjin Abramyan; “Siyonist bir rejim olan İsrail, müttefiklerin yardımı ve savaş gücüne güvenmekle, sorunun adil çözüme kavuşmasını istemiyor, aksine bu yaklaşımıyla hep Filistin halkının hâkimiyet hakkının inkâr edilmesini düşünüyor.” diyerek, soykırım konusunu ortaya atmakla birlikte Siyonist rejim ile Ermenistan hükümetinin aynı gayeye hizmet ettiğini göstermek istiyor.

O kendi soydaşlarına, İran İslam Cumhuriyeti Meclis kürsüsünden şunu demek istediğine eminiz; “*Amerika, Rusya ve Fransa’nın yardımlarına ne kadar bel bağlarsanız bağlayın, bu, sorunun çözüm yolu değildir*”. Ancak Abramyan’ın amacı farklıdır ve o Karabağ’ı, Ermenistan’a ait bir toprak parçası olarak görmektedir.

Jerjin Abramyan konuşmasının devamında şunları söylüyor: “*Yitirdiklerimizin hatırası için birkaç dakika saygı duruşunda bulunmalıyız, kural budur. Ben bu kuralın bozulmasını, feryada dönmesini istiyorum. Belki o zaman insanlığın uyuyan vicdanı, insanın insana ettiği zulümden dolayı ayılabılır*.” Abramyan doğru söylüyor. Bugüne kadar devam eden Ermeni cinayetlerine göz yumulmuştur, onların 100 yıldır devam ettirerek işledikleri insanlık suçlarını dünyaya haykırarak gerekiyor. İran’ın, Tebriz, Urmiye, Salmas, Hoy ve başka şehirlerdeki Ermeni vahşeti hâlâ bölge halkının yüreğinde, hafızasında tazeliğini korurken bu zat hangi vicdandan söz ediyor?

Zengezur ve Hocalı facialarından haberi yok galiba! Ermeni milletvekili Abramyan İran İslam Cumhuriyeti hükümetinden ve meclisinden aynen Rusya, Yunanistan, Fransa, İtalya ve diğer ülkelerde olduğu gibi “*Sözde Ermeni Soykırımı*” tanımaya can atmasını istiyor¹².

Tahran üniversitelerinde eğitim gören ve Ermeni piskoposunun “*Cabane Eslam*”

gazetesi muhabiri ile yaptığı röportaja kızan Azerbaycanlı öğrenciler, Ardan Manukyan’a verdikleri cevapları aşağıdaki şu başlıklar altında topladılar¹³.

1-Yeni yılın başlaması dolayısıyla İran’daki Hıristiyanları tebrik eden bu din adamından, yeni yılda bölgemizde yaşayan milletlere barış ve huzur temenni etmesi, ırkçılığa ve tarihî gerçeklerin tahrif edilmesine karşı çıkması bekleniyordu. Ancak ne yazık ki piskopos Manukyan birkaç ay önce dile getirdiklerinin tam aksini söylemiş, Ermenistan’ın Karabağ Ermenilerini silahlandırmasını ve Ermenistan ordusunun Karabağ olaylarına müdahale etmesini savunmuştur.

2-“*Cabane Eslam*” gazetesi muhabirinin sorusunu “*Azerbaycan’ın bu topraklardaki varlığından önce buralar Ermenistan’ın Artsakh’ eyaletiydi*” şeklinde cevaplandıran Ermeni din adamına sinirlenen öğrenciler mektuplarında şöyle yazıyorlar: “*Hiçbir belge ve kanıtı dayanmadan Ermenistan’ın tarihinden söz edenler ve ‘Büyük Ermenistan’(!)*” konusunda hayaller kuranlar şunu iyi bilmelidir, bizler bu kötü niyetlerden haberdarız. Karabağ’daki kiliseleri, mezarları, taşları kanıt gibi göstererek bu yerin Ermenistan’a ait olduğunu söyleyen Manukyan bilmelidir ki, ülkelerin coğrafi sınırları kilise ve mezar taşlarına bakarak belirlenseydi onlarca büyük mescit (örneğin Erivan’daki Gök Mescit) şimdi Ermenistan topraklarındadır. Tebriz’de, Maku’da, Salmas’ta, Tahran’da, İsfahan’da ve İran’ın başka pek çok şehrinde kiliseler vardır. Eğer tarihe piskoposun böylesine mantıksız bakış açısı ile yaklaşırsa, bu şehirler de Ermenistan toprağı olarak değerlendirilmelidir. Yoksa, İran İslam Cumhuriyeti, Türkiye, Suriye ve Irak topraklarının bir bölümü, “Ermenistan’ın İşgal Edilmiş Batı Toprakları” adı altında “*Büyük Ermenistan*” haritasına mı dâhil edilmiş!? Bu tür iddialar, Ermenilerin başka toprakları gasp etme niyetini göstermektedir.

(12) 99 مه امش 2001، 2، عىتلىق زىرىبت سمش، مىن امىا زور هب

(13) Muşovdağı E. İran İslam Cumhuriyetinde Ermeni Sesi // «Stratejik Analiz» aylık uluslararası ilişkiler ve stratejik araştırmalar dergisi. № 7, Ankara: Kasım 2000, s. 62-65.

Bu açgözlülükle Ermeniler II. Dünya savaşından sonra Nahcivan'da, sonra da Karabağ'da hak iddia ettiler, belki yarın da "Davrij" dedikleri Tebriz'e gözlerini dikecekler.

3-Tahran Üniversitesi öğrencilerine göre piskopos Manukyan hiçbir dayanak olmadan Karabağ'ı Ermenistan toprağı olarak değerlendiriyor ve burada devam eden savaşı "Karabağ Cumhuriyeti" ile Azerbaycan arasında süregelen bir savaş olarak adlandırıyor. Öğrenciler verdikleri cevapta mantıklı bir soru ortaya atıyorlar; "Eğer Karabağ" Ermenistan'ın ise, Manukyan'ın "Karabağ Cumhuriyeti" olarak adlandırdığı kurum hangi formüle dayanıyor? Manukyan, bu kurumun hiçbir uluslararası kuruluş tarafından tanınmadığını itiraf etmeye korkuyor, kendi inancı ile Ermenistan devletinin saldırgan tutumunun uyumlu ve ikisinin de bu konuda hemfikir olduğunu gösteriyor."

4. İran Ermenilerinin başpiskoposunun Karabağ'daki savaş ile alakalı olarak, 350 000 mültecinin durumundan rahatsız olduğuna ve onlara yardımcı olma çağrısına karşılık öğrenciler şöyle cevap veriyor; "Öncelikle bütün Karabağ ahalisinin sayısı bu rakamın yarısı kadardır. Başpiskopos da biliyor ki, savaş Azerbaycan topraklarının içinde yürütülüyor. Bu durumda savaşın kurbanları da burada yaşayan Azerbaycanlılardır, Ermeniler değil." Manukyan mültecilerin durumuna katkı yapmak istiyorsa, Azerbaycan topraklarının % 20'den fazlasının Ermeni saldırısı ve işgali altında olduğunu ve bir milyondan fazla Azerbaycanlı mazlumun kendi evinden, yurdundan mahrum bırakıldığını göz önünde bulundurmalıdır. Ermenistan ordusunun işlediği bu insanlık suçu karşısında uluslararası toplumun sessizliğinden üzüntü duyan öğrencilerin Ermeni piskoposuna verdikleri cevabın sonunda şu hususa yer veriliyor. Eğer Manukyan savaşın bir an evvel bitirilmesini, yeniden barış ve adaletin hüküm sürmesini arzu ediyorsa ilk önce "büyük Ermenistan" sevdasından, başkalarının toprakları üzerinde hak iddia etme hevesinden vazgeçmelidir¹⁴.

İran'da yetkili kurumların Ermeni yanlısı tutumlarına karşın, özellikle Güney Azerbaycan'da bazı yayın organları Ermenilerin faaliyetlerini ilmî olarak ifşa ediyorlar. Bunlardan biri olan Güney Azerbaycan'da yayınlanan "Azerbaycan'da Yüzyıllık Ermeni Cinayeti"¹⁵ adlı dergi, bilimsel önemi ve delil zenginliği ile dikkat çeken bir örnektir. Derginin giriş makalesinde Ermenilerin bu tarihî düşmanlığına destek veren siyasi, askerî güçler ifşa edilerek ihanetin boyutları gözler önüne seriliyor.

Dergide yer alan ilk makale, "Müslümanların Ermeniler Tarafından Soykırımı" başlığını taşımaktadır. Aslında ise ister Türkiye'de isterse de İran ve Azerbaycan topraklarında olsun Türklere karşı en korkunç kanlı katliamları uygulayan Ermeniler farklı bir çehreye bürünerek XX yüzyılın sonunda Hocalı'da eşi ve benzeri olmayan bir soykırım yaptılar. Makalenin yazarı her yıl 24 Nisan'ı "facia" günü olarak kutlayan Ermenilerin gerçek şeytani yüzlerini açıp göstermeğe, Azerbaycanlıların katliamına dikkatleri çekmeye çalışıyor. Makale yazarının görüşüne göre, desiseci Ermeni politikası sadece arazi ve toprak iddialarıyla yetinmiyor, İslam toplumunu parçalamayı, İran'ı Müslüman Türkiye'yle karşı karşıya getirmeyi, Azerbaycan'ı ikiye ayırmayı ve parçalanmış Azerbaycan'ın birleşmesini imkânsız hâle getirmeği amaçlıyor.

Dergide ayrıca Taymaz Nezmi "Ermeni Terörizmi", Elirza Qaffari Hafız ise "Taşnakların Anti-Türk Politikası"nın tutarlı delillerle gözler önüne seriyor.

Zöhre Vefai'nin "Haçsız Misyonerler" isimli makalesi Ermeni din adamlarının iç yüzlerini gösteriyor. Dinden barış amaçlı değil savaşta bir araç gibi istifade eden bu "Haçlı Önderlerin" haç yerine bellerinde

(14) «Cahane Eslam» gazetesi. 04.01.1994; Rehimli E. Güney Azerbaycanlı Yazardan Ermenilere Yetkin Cevap: // «Stratejik Analiz» aylık uluslararası ilişkiler ve stratejik araştırmalar dergisi, □ 27, Ankara: Temmuz 2002, s. 157-160.

(15) Xudiyev N. Azerbaycanda Yüzyıllık Ermeni Cinayeti / "Azerbaycan" gazetesi. 2004, 16 sentyabr

hançer taşıdıklarını ortaya koyuyor. Yaptıkları kanlı katliamlar konusunda kendilerinin bile yazı yazmaya cesareti olmayan Ermeniler, bu tür misyonerlik faaliyetleri ve Azerbaycan topraklarında yer-yurt isimlerinin sahteleştirilerek değiştirilmesi gibi aşırı anti-hümanist bir siyaset yürütüyorlar.

Hüseyn Sultani'nin "*Karabağ'ın Asıl Sakinleri Kimdir?*" isimli makalesi tarihî gerçeklerin ve millî hakların onaylanması açısından son derece önemlidir. Karabağ'ın tarih boyunca Azerbaycan Türklerinin yurdu olduğunu gösteren yazar, Çarlık Rusya'nın Kafkasya politikasını, burada uyguladığı demografik değişiklikleri ve Ermenileştirme, Hıristiyanlaştırma siyasetinin asıl maksatları hakkında etraflı bilgiler veriyor.

"*Karabağ Nasıl Artsakh Oldu?*" isimli makale (yazarı Hadi Nuri), Ermenilerin coğrafi isim değişikliği ile ilgili baskıların, yapay demografik değişimlerin üzerindeki örtünün kaldırılmasını amaçlamıştır. Dünya uygarlığının en eski adreslerinden biri olan Azıh Mağarası'nın (500 bin yıl öncesinde yaşayan insanların kemiklerinin bulunduğu bir mağara) tarihi Türk topraklarında yer alması Ermenileri sürekli rahatsız etmiş, böylesine önemli olan coğrafi mekânı, "*canlı tarih kitabı*" niteliğindeki bir yeri Ermenileştire bilmek için kendilerini sürekli yiyip bitirmişlerdir. Makalenin yazarı, bölgede 1823 yılından beri Ermenilerin yaptıkları demografik değişiklikleri gözler önüne seren istatistik cetveli sunarak onların sahtekârlıklarını ispat ediyor. Yazar İran'da son derece küçük bir azınlık olan Ermenilerin ırkçı faaliyetlerinden bahsederek onların bölge için her zaman bir tehlike kaynağı olduklarını gösteriyor.

Durumu etnik bir psikoza dönüştüren bu militarist parti, günümüzde de çalışmalarını ve çabalarını süratle artırıp, Türk dünyasına meydan okumaya devam ediyor. Bu politikanın propaganda malzemeleri Farsça olarak yayımlanıyor, ülkenin yarısını oluşturan yerli Türk ve Azerbaycanlı halka karşı bir

haçlı seferi gerçekleştiriliyor. "*Ermenistan Tarihi*", "*Mayrik*", "*Pantürkizm Efsanesi*", "*Ermenistan 1915-ci İldi*", "*Ermenilerin Soykırımı*", "*Qızıl Buynuzlu Serkerdeler*", "*Bir Millet'in Mahvı*" gibi kitapların her sayfasında Türk milletine, Azerbaycan Türklerine karşı nefret, kin ve intikam duyguları kodlanmıştır. Ermeni terörizminin adreslerinde bu kitapların tanıtılması, uygun önlemler almayı gerektiriyor. Süratle alınan önlemlerden biri olarak ortaya çıkan dergi Qafur Elipur'un, Necip Hebelmentoğlu'nun, Eli Samedli'nin, Ozan Arifi'nin ve diğer millî bilince sahip kalem sahiplerinin makaleleri vasıtasıyla gerçekler su yüzüne çıkarılıyor, olayların gerçek yüzünün dünyaya tanıtılması için çaba gösteriliyor¹⁶.

18 Ocak 2001 yılında BBC radyosundaki röportajında Amavelyan şunları söylüyor: "*18 Ocak 2000 tarihinde Erivan'da Ermenistan ve İran arasında üç günlük bir ekonomik seminer yapılacaktır. Seminerde;*

1-Aras nehri üzerinde ortak bir elektrik santralinin kurulması;

2-İran'dan Ermenistan'a doğalgaz taşıyacak bir hattın çekilmesi;

3-Mehri-Kaçaran tünelinin yapımı

4-Ticari ve ekonomik ilişkileri genişletme imkânlarının belirlenmesi (BBC, 18 Ocak 2001)."

Hatırlanacağı üzere bu seminerlerden ilki 1998 yılının Ekim ayında gerçekleştirilmişti.

İran tarafı Ermenilerin, üstelik Azerbaycan'ın işgal edilmiş topraklarında düzenlediği bu etkinliklere katılmaktan bile çekinmemektedir. Örnek olarak Mart 2004 tarihinde Nevruz Bayramı arifesinde Ermeni satranççı Tigran Petrosyan'ın 85. doğum günü onuruna Dağlık Karabağ'da düzenlenen "*Uluslararası Turnuvaya*" İran satranççıları da davet edilmiştir.

(16) age, 16 Eylül 2004.

Aynı zamanda, Karabağlı sporcular da Kirman'da düzenlenen uluslararası bir karate müsabakasına bağımsız katılımcı sıfatıyla İran'a davet edilmişlerdir. Bu müsabakaya Türkiye, Rusya, Ermenistan, Karabağ, Yunanistan, Gürcistan, İran'ın iki takımı (Kirman ve Bem şehrinin takımları) katılmışlardır. 55 sporcu Mordad ayının 20'nde (Mordad ayı, 17 Temmuz-22 Ağustos arasındadır) mücadele edecekler¹⁷.

Araştırmacı Selçuk Kemal kendi makalesinde, Tahran'ın Ermenilerin Azerbaycanlılara uyguladığı soykırıma rağmen Erivan ile Azerbaycan'ın işgal edilmiş topraklarında işbirliği yaptığını yazmaktadır¹⁸. Dün Hocalı faciası karşısında ağlayan insanlığın gözleri bugün bizi soykırımcı bir millet gibi görüyor. Fransa parlamentosunda bu konuda sahte yasa tasarıları kabul ediliyor. Amerika herhangi bir yasa çıkarmamış olsa da bunu bir meselemiş gibi parlamento toplantılarında sürekli olarak tartışmaya açıyor. Yunanistan, İtalya vb ülkeler de aynı davranışları sergiliyorlar. 22 Nisan'da Tahran caddeleri, "Türk'e Ölüm", "Azerbaycanlı'ya Ölüm" diye haykıran Ermenilerin gösteri alanına dönüyor. İran İslam Şurası meclisine de gûya bizim yaptığımız "soykırımın doğruluğuna İranlı yöneticileri inandırmak için iki Ermeni milletvekili bütün gücüyle çalışıyor"¹⁹.

Bilindiği gibi Nahcivan ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında bulunan Mehri bölgesi Ermenilerin elindedir. Ermeniler bu bölge aracılığıyla Nahcivan'ı ekonomik abluğa altına almış, Bakü Nahcivan demiryolu hattının çalışmasına engel olmuşlardır. İran İslam Cumhuriyeti sadece kendisinin Aras nehri üzerinde inşa ettirdiği Mehri köprüsü vasıtasıyla İran'dan Ermenistan'a ticari mallar, yakacak ve askerî mühimmat taşıyor. Her gün 60-70 kamyon ile Ermenistan'a mal götürülüyor. Mehri ile sınır olan bölgede, Aras nehrinin her iki yakasında da sınır ticaretiyle uğraşan birimler oluşturulmuş durumdadır. Tebriz'in Baron Avak mahallesinde binlerce Ermeni yaşıyor, bu mahalle bir çeşit Tebriz

Ermenistan ilişkilerinin karargâhına dönüşmüştür. İran Ticaret Bakanlığı temsilcisi Tebriz'e giderek tüccarları Ermenistan'la ticaret yapmaya teşvik etmiş ve bu tüccarlara düşük faizle kredi vermeyi taahhüt etmiştir. Tebriz, Hoy ve Urmiye'de Ermeni okulları, kiliseleri faaliyet gösteriyor. Tahran'daki üniversitelerde Ermenice eğitim veren fakülteler mevcuttur. Tebriz, Tahran ve İsfahan'da Ermenilerin faaliyetleri daha da gelişmiş ve bu faaliyetlerin çoğu devlet tarafından himaye edilmeye başlanmıştır. Ermenistan'dan askerî eğitim almak gayesiyle İran'a gönderilen Ermeni subayları ve öğrencileri için Tebriz ve Irak'ta askerî talimler veriliyor, onlara ayrıca Farsça da öğretiliyor. İran hükümeti Erivan'da Gök Mescidi tamir ettirmiştir. Hâlbuki Erivan'da bir tek Azerbaycan Türk'ü dahi kalmamıştır. İran İslam Cumhuriyeti Ermenistan'a doğalgaz, benzin, petrol, mazot vb. yakacaklar sağlamaktadır. Bu durum da Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı askerî saldırıları devam ederken, Erivan'a verilen askerî ve ekonomik destek anlamını taşımaktadır. İran ile Ermenistan arasında sıkı ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler mevcuttur. 1994 yılının Mayıs ayında Rıza Nikkar İsfahani Ermenistan'a İran İslam Cumhuriyeti tarafından büyükelçi tayin edildikten sonra bu ilişkiler daha da gelişmiş ve çeşitlenmiştir. İran devletinin Ermenilere bu kadar imtiyaz vermesi yalnızca şimdiki devre ait bir durum değildir. 20 yüzyılın başlarından itibaren bu tür imtiyazlar daha geniş bir çerçeveye yayılarak artmıştır²⁰.

Fars ve Ermeniler arasında manevi yönden yakınlık vardır. Ermenilerle Farsların aynı dil ailesine mensup olduğu, aynı ırktan ve aralarında kan bağıının bulunduğunu iddia eden İranlı bilim adamı Perviz Vercaven dinin 1999 yılında ilk defa Farsça olarak Tahran'da

(17) "ی‌اوده‌ناهی‌ک"، 1994، 14، 08

(18) میرشن، مه‌درا دل‌جم !!! اونوگ میریق یوس نیرل‌ین‌میریا، الماک قوج‌لس مه‌ود لاس، ان‌ارت هاگشن‌اد کورت‌نا یوچ‌شن‌اد یگ‌ن‌هرف و ی‌ع‌امت‌جا، ی‌م‌ل‌ع مه‌ود لاس، 1382، دادرخ، 6، هر امش (Selçuk Kemal, Ermenilerin soykırım günü!!! Mecelleyi Erdem. Neşriyeyi elmi, ferhengi ve ejtemaiye daneşucuyane torke Daneşqahe Tehran. Sale dovvom, № 6, Xordad 1382., seh 56-57.

(19) age, s. 56-57.

(20) Onullahi S. Ermeni milletçileri ve İran. Baki, «Maarif», 2000, (92 s.), seh. 29.

bastırıldığı “İran ve Qafqaz” (Aran ve Şirvan) adlı eserinde, Andronik Hoyan’ın Farsça kaleme aldığı “Ermeni Kültürü İle İran Kültürünün Uzun Süren Sürekli Bağlılıkları” adlı makalesi bu kitabın 361-389. sayfalarında aynen yayımlanmıştır. Yazıda şunlara işaret ediliyor: “Ermenilerin dili Hint-Avrupa dilinin bir koludur ve Farsça ile aralarında yakın akrabalık ilişkileri vardır. Part İmparatorluğu döneminde Farslarla Ermeniler birbirlerinin dilini anlayabiliyorlardı. Şimdi de Pehlevice sözlükler Ermenice yayımlanmaktadır. Andronik’in yazdığına göre Ermenilerle Farsların takvimi aynıdır. Takvimlerde 12 ay 30 gün olarak sayılıyor, Farslar 365 günün kalan 5 gününü 8 ayın sonuna, Ermeniler ise 12 ayın sonuna ilave ediyorlar. Farslarla Ermenilerin destanları ve efsanelerinde de birbirlerine çok fazla benzerlikler vardır. Ermenice, Arilerin konuştuğu dillerden biridir ve Fars dili ile aralarında ayrılmaz bir bağlılık vardır”²¹.

Genelde İran’da Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycanlıların soykırımı konusunda, aynı zamanda Taşnak Partisi’ne mensup Ermenilerin 1918 yılında Güney Azerbaycan’ın Urmiye, Hoy, Salmas, Maku, Şerefhane ve diğer şehirleri ile köylerinde Azerbaycan Türklerine karşı yürüttükleri toplu soykırım konusunda çok az sayıda yazı yazılmıştır. Tebriizli tarihçi bilim adamı Dr. Samet Serderiniyan’ın 2005 yılının sonunda Farsça basılmış “Karabağ Tarihinin Gidişatında” adlı eseri bu boşluğu doldurmak için kıymetli bir eserdir.

Sonuç

Dünya devletleri tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğünün tanınması ve ilan edilmesine rağmen, İran İslam Cumhuriyeti Kafkasya siyasetinde, Er-

menistan-Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorununu Azerbaycan Cumhuriyeti’ne karşı baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Kaynakça

و نای ناری ای گن هرف طباور ، کی ناردن آ ، نای وه ، نار هت ، نای موباب و ای غی پی تاراشتنا دای نب ، نای نمرنا ، ص 42 13833 . نانتساد

1 . ص 1380 دن فسرا 10 ، ای وه نای ک " همن زور

یوس و د رد ن اناملسم ماع لتق ، دمص این رادر س - ص 211 ، 1383 ، رتخا رشن ، زیربت ، سرا

Mirze Bala Memmedzade, Ermeniler ve İran, Bakı, Azereşç, 1993, s.42. Bax: Mehmetzade Mizra Bala, Ermeniler ve İran (Yayına hazırlayan: Prof.Dr. Yavuz Aslan Ercan) Ankara, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1994, s.88.

ناملسم تئالو کی ناورای ، دمص این رادر س - 1379 ، افوز تاراشتنا ، نار هت ، دوب نیشن

هس سؤم ، نایج ای بردآ هلاس 18 خیرات ، دمحا ، یورسک 919 ص (1971) 1350 ، نار هت ، ریبک ریم تاراشتنا

، نایج ای بردآ دیون ، قولولج ادومروا ، ولجری آ لامج 2001 ترام 13 ، 139 هرامش ، یتئزق

ام 2 ، یتئزق زیربت سمش ، نای ای زور هب 99 هرامش ، 2001

Muşovdağlı E. İran İslam Cumhuriyetinde Ermeni sesi // «Stratejik Analiz» aylık uluslararası ilişkiler ve stratejik araştırmalar dergisi. № 7, Anakra: Kasım 2000, s. 62-65.

Rehimli E. Güney Azerbaycanlı yazardan Ermenilere yetkin cevap: // «Stratejik Analiz» aylık uluslararası ilişkiler ve stratejik araştırmalar dergisi, № 27, Ankara: Temmuz 2002, s. 157-160.

Xudiyev N. Azerbaycanda yüzillik ermeni cinayeti / “Azerbaycan” qezeti. 2004, 16 sentyabr

1386 ، ید 5 ، "ناری" همن زور -

!!! و نوگ میریق یوس نیرلینجری آ ، لامک قوجلس نای و جش نادی گن هرف و ای مابچا ، یملخ هیرشن ، مدرالجم 1382 ، دادرخ ، 6 هرامش ، مود لاس ، نار هت هاگشناد کرت 57-56 هحفص

Onullahi S. Ermeni milletçileri ve İran. Bakı, “Maarif”, 2000, 92 s.

، (ناوریش و نارآ) ، زاقفق و نارای ، دنوچرو زیورپ 1999 نار هت

(21) Bax: Vercavend Perviz. İran ve Ğefğaz (Aran ve Şirvan), Tehran, 1999.